

## DUŠICA PAVKOV: »KONJSKO MESO«,

Matica srpska, Novi Sad 1981.

Piše: Vojislav Sekelj

Prva knjiga pjesama Dušice Pavkov (1959) »Konjsko meso« otkriva pjesnikinju koja nam u zgušnutoj, jezgrovitoj formi nastoji pjesničkim sredstvima dati negativno jedinstvo čovjeka i stvari. Pavkova promatra svijet kroz prizmu čovjekove otušnosti, reducira čovjeka na stvar, stvar na znak, u kojem nalazi mitsku potku i u nju utkiva ovovremena osjećanja čovejekove izgubljenoosti diljem svijeta. Dosjetka ili dvostrislenost riječi, vješto su uklopljene u tkivo pjesme, ističući simboličnu funkciju jezika. Pavkova posebnu pozornost daje značenju stihova, dovodeći ih u oprek, kako bi proširila smisaoni opseg: »Posle ručka /pojedem olovku umesto kolača/ /Dode Nedelja/ kokošku uteraju u frizer/, /Živim u kutiji šibice/ imam drveno nebo/ i mnogo zapaljivih glava».

Pjesme Dušice Pavkov su »umirene«, ne boluju od razudenosti i razuljane lepršavosti, koje tako često srećemo u prvim zbirkama. Njen pregnantan izraz nas ponesu, riječi dobivaju posebnu snagu i organski se vezuju za značenja. A negativno jedinstvo u knjizi »konjsko meso« označava potrebu za identitetom i uzrokom čovjekove otušnosti i za njegovim mitskim korjenom.

»Iz usta mi kulja dim  
njegova sveta trepere mi iz očiju  
dok peć proždire omot  
drugog pakla originalnog makedonskog duvana  
u mojim genima  
postoji zapis o lokomotivi na nikotinski

pogon«

Simboliku Pavkova sprovodi znalački, zapis o lokomotivi na nikotinski pogon i pominjanje drugog pakla upućuje na razliku, na diferencijaciju, jer ne radi se o paklu duvana, niti o pravom paklu, stih »u mojim genima« izjednačuje kroz razlike čovjek i stvar; ta lokomotiva što tunjti kroz vene i vuče venoznu krv, odvozi nas ka nekom našem življenom paklu. Nema ovde snažnih osjećanja, sladunjave dekorativnosti, nategnute učenosti. Pavkova iznalazi pravu mjeru ne težeći za dodatnim efektima.

Naćas, u ovim stihovima osjeti se uticaj Vaska Pope. Može se reći na kraju da Dušica Pavkov iako još nema svoj kristalno jasan pjesnički odnos prema svijetu, intendra da se oslobođi određenih uticaja i da se kritički prema njima odredi.

## ŽARKO AĆIMOVIĆ: »NEMA NEMANI«,

Matica srpska, Novi Sad 1981.

Piše: Vojislav Sekelj

Žarko Aćimović (1933) do sada je objavio četiri zbirke pjesama. Oglasa se petom, »Nema nemani«, koju čine pet lirske krugova. Svaka pjesma datirana je godinom nastanka – pisana, i možemo izdvojiti 1976. i 1979. kao godine izrazite inspiracije pjesnika Aćimovića. Pjeva Aćimović u ovoj knjizi o svemu. Tek, ni na jednom od mogućih estetskih planova u ovoj knjizi se ništa ne lomi i ne prelama, sve je u toj mjeri ustajalo da riječi odbijaju da znače to što znače, opisu se, hoće van, tjeskobno im je između kora, neljajno konkurišu jedna drugoj. U osnovi ovde postoji neka priča, neka isuviše očekivana pjesnička namjera, no kako je sve tek na razini kaznog, predmetnog, bez unutrašnjeg određenja, pa izvaniska različitost ne dozvoljava da se pjesma kao lirska fenomen konstituiše (nema svoj referens, pa ni referenciju). Česta ponavljanja istih riječi ne dosežu ni funkcionalnu ni značenjsku dimenziju, a u kratkim pjesmama, koje sačinjavaju veći deo ove knjige, ta ponavljanja otkrivaju pjesničku nemoć da se dođe do pravog izraza. Nemoć se pogotovo eksponira kada se izričaj pokušava organizirati kao narativna struktura. Bez prave lirske imaginacije, dosetka pada u puku infantilnost, prisustvo ironijskog na stvari ne menja ništa, dapače, još jače podvlači nesnalazje u izabranom miljeu. A nakon četiri knjige pjesnika valjalo bi se nad činom stvaranja, ako ne odgovornije, a ono, u svakom slučaju, ozbiljnije zamisli, kako ponovo ne bismo čitali i ovakve birokratske pašaže: »Sunce je odobrilo novi reljef«, ili:

»Sunce zvoni /Glave se nose/ (Čime se ponose)/

Sačekajmo vreme /Ne čekajmo vreme« (1979), ili ovakve plitke filosofemske refleksije: »Podimo u graju/ u ciku /u imena/ u biće/ u nebiće / u lad b ledju/ u zelenu muku/ u sunce koje duva/ (Gde je takvo sunce)«. Nema takvog sunca, ni takve zelene muke, nismo ih bar dosad sreli, ni kada se govori o bići, ni o nebiću, a ni o ledima. Sve je tu isforsirano, i bogrka otkud dovedeno na trg. A pjesma »Trg« počinje:

»Čovek je na trgu rekao  
Ne treba mnogo birati trgeve

jer svaki trg je trg«

Da, ovo saznanje raduje, i možda je taj čovjek, time što je rekao to što je rekao o trgovima i na trgu, i imao pravo, ali mi ipak ne pristajemo da sve

što je štampano i grafički složeno u znanoj formi pjesme, nosi u sebi pečat lirske, u kojem se dvojstvo, slučajnost zbilje (zbilje kao riječ, kao pojmom – uredenost i kao odnos) nadilazi i postaje, biva temelj jedinstva čovjeka i svijeta. Možda nismo u pravu, no kako se krećemo u polju estetskog, onda pjesma »Nema nemani«, po kojoj knjiga nosi ime, donosimo cijelu:

»Sunce na putu  
S tišinom na putu  
S ledima u miru  
Nema nemani«

da bismo ustvrdili – nema tu pjesme! Sažetost ne upućuje kod Aćimovića na konkretnost, što je slučaj recimo u japanskoj lirici. Tek, sve je u ovoj pjesmi loša apstrakcija – i sunce, i put, i tišina, i led i mir. I zbilja nema nekog većeg smisla sve to štampati, ni s blíćem ni nebićem.

## VLADIMIR ALBAHARI: »NAČIN PUSTOŠENJA«,

»Svetlost«, Sarajevo 1981.

Piše: Tvrko Kulenović

Jezik je, nema sumnje, najuočljivije svojstvo i vrlina Albaharijevog prvog romana »Način pustošenja«, kao što je bio i odlika njegove knjige pjesama »Posmrtni ostaci«. Ali, to više nije onaj jezik, ona spregnutost i zategnutost koja je odgovarala poeziji, nego jezik proze kojom je pušteno »na volju«, ali koji je, istovremeno, »poslušan« u odnosu na bar dva aspekta stvaralačke discipline: na onaj koji zahteva da reč ne bude prazna, da bude ispunjena smisalom, i na onaj koji zahteva od čitavog iskaza, na nivou rečenice, na nivou paragrafa, na nivou poglavija i na nivou čitavog dela, jedinstven tonalitet.

»Klijue« taj tonalitet čitaoca u glavu, podseća na nešto, vuče k nekom poznavanju a zaboravljenom šablonom, povezuje ga on s jezikom renesansne dubrovačke i dalmatinske književnosti, da bi ubrzo uvideo da to nije to, da bi na kraju došao do sigurnog, mada teško dokazivog uverenja da jezik koji Albahari upotrebljava u ovom romanu najviše liči na jezik onih avanturističkih romana čija se radnja odvija u dalekim nepoznatim zemljama, a u izdanju St. Kuglija, odnosno, još preciznije, na jeziku onih svezaka o detektivu Tomu Hunteru i njegovom moćnom i strašnom neprijatelju, profesoru Musprattu, koje su predstavljale deo našeg detinjstva.

Sasvim je očigledno da u romanu ima i tematskih celina koje se mogu vezati za ove izvore, samo ih je Albahari uzdigao iz »blata« šunda do vrlo krupnih pitanja ljudske sudsbine, ali je pri tom, sa džojsovskom veštinom u baratanju jezikom, uspeo da sačuva taj njihov izvorni tonalitet, koji u tom spregu sećanja na »šundovsku« ali drugu literaturu rane mladosti, i vrlo krupnih sadržaja koji se tiču opstanka čovekovog na zemlji, izazivaju vrtstu uzbuđenja kakvu je malo koja literatura u stanju da izazove. Primer takvog štiva je sjajna priča o ljudožderima, uklopljena već u prve stranice romana, ironična i drastična parabola o civilizaciji, prepuna morbidnih asocijacija i prioritara na koje nijedan Džojs ili Borhes ne bi bili spremni, i istovremeno protkana vriskavim tonovima tih i avanturističkih, i kriminalističkih, i naučno-fantastičnih romana s kojima smo se mogli sretati u rečenim izdanjima St. Kuglija. Po svojim (brojnim mogućim) narrativnim ishodima, to je tekst koji podseća na Borhesovu »Vavilonsku lutriju«, ali po svojoj esejizirajućoj moći jezik koji rastiče naraciju i potapa je u sebi, to je proza koja, kako je već rečeno, neodoljivo podseća na Džojsa, mada mu, zapravo, u doslovnom smislu reči, ne sliči. Bliskost sa Džojsom je u načelnoj podudarnosti, koja prestaje da bude načelna zato što postoji veoma mali broj knjiga koje se pod nju mogu podvesti: Albaharijev jezik nije izmišljen jezik, kako to već biva kod mnogih pisaca koji se bave »ekperimentom«, to nije jezik namerno stvaran da se njime nešto kaže, nego umetnički iznedravan da se njime oživi jedan svet koji je nekad negde postojao, ili, čak, više takvih svetova izukrštanih i izmešanih u tom jednom jeziku.

To je jezik koji je utemeljen u jednoj tradiciji, u jednoj kulturi, u jednom životu, na isti onaj način na koji su to, recimo, kosovsko-resavski govor u »Petrjinom vencu« Dragoslava Mihailovića. To je jezik koji predstavlja istinski govor bića, i to ne govor »lirske« ličnog i privatnog bića autorovog, nego govor jednog sveta. Prema konkretnim geografskim odrednicima u romanu, taj svet je Amerika, današnja i savremena, kroz njenu omladinu, i bez obzira na to koliko je Amerika kao Amerika tu važna, i koliko je nevažno to što ta Amerika nije pisana i opisana prema ličnom fizičkom iskustvu (u jednom stupidnom prikazu zamereno je Albahariju da on nije mogao pisati o toj Americi koju nije video – kao što je Danilo Kišu nešto ranije, a povidom »Grobnice za Borisa Davidovića«, zamerano da on ne može da piše o staljinističkim logorima kroz koje nije prošao), bez obzira, dakle, na sva ta moguća irelevantna da ili ne, postoji jedno duboko i relevantno, i »reveransno«, DA koje smo dužni ovom romanu, jer se postavlja pitanje da li smo uopšte, u jezičkim skladistima naše svesti, mogli naći idiom koji bi ovom svetu, i njegovom mitu u nama, bolje odgovarao od ovog jezika koji je stvorio i za koji se opredelio Vladimir Albahari, od jezika St. Kuglijevih izdanja kriminalističkih, avanturističkih i naučno-fantastičnih romana, od jezika svezaka o Tomu Hunteru i profesoru Musprattu.

Ova knjiga je rezultat jedne izuzetno duboke intelektualno-umetničke, džojsovske operacije. To je knjiga kakve se danas više ne pišu i kojoj preti opasnost da ostane neprimećena u poplavi i ideologiji »stvarnosne proze«, u kojoj se jezička operativnost pišečeva svodi na manje ili više vešto ponavljanje i uobičajivanje fraza (po mogućnosti pornografskih) koje je čuo, a etička odgovornost na opisivanje stvari koje su se drugima dogodile (nije jedno od ovih određenja ne važi, dabome, za već pomenuti »Petrjin venac« Dragoslava Mihailovića, koji je, uprkos svim – manjim – nedostacima jedan od najboljih romana naše književnosti). Kod Albaharija, na ovom drugom planu, reč je opet o jednom izuzetno dubokom, i kosmičkom i košmar-

nom, a ostvarenom preko tih američkih mladića, junaka njegovog romana, doživljaju vlastitog života i vlastite smrti, u duhu i u snovima – ali, što je više od toga potrebno jednom piscu. Ovo nije roman o Americi nego o sebi, a Amerika je tu simbol (živi simbol, uvek ostvaren s punom umjetničkom egzaktnošću) jednog modernog, na »moderan« način mučenog i rastrzanog senzibilijeta, načina života ljudskog. One koji će ovu knjigu optužiti za nejasnoću i »modernizam«, nužno je podsetiti na to da ona ima tematsku osnovu i liniju radnje sprovedenu s doslednošću kakvu poznaje malo koji od naših novijih romana, samo što je i jedno i drugo ovde potopljeni u eseizirajuću reku jezika. U njoj je reč o jednom mladiću koji prvo sanja svoju smrt, zatim umire, zatim doživljava tu svoju smrt »spolja« zajedno s okolinom koja ga ispraća. Zatim njegov nekadašnji drug preuzima njegovu nekadašnju devojku koju je on, tome drugu, u tim snovima bio i namenio. U čitavoj radnji nema ni koraka zastranjivanja, ni koraka napuštanja ove opservaciono proširenje, ali u osnovi sasvim prirodne i normalne ljudske životne linije. Nema čak ni traga onoj vrsti »mistike« i vratžbine kojom se danas u umetnosti tako rado draška čovekova svest, jer mladić Ronald Grajms, ne umire nikakvim nesrećnim slučajem (pa da se njegovi snovi pokažu kao dramatično pročaranstvo), nego od bolesti, polako, tako da u sebi dugo nosi jezgro smrti čije prisustvo prvo oseća u snovima, na onaj priordan način koji je prikazivan u medicinskim spisima od antičkih vremena do danas. Ako, svakako, nije »stvarnosna« prava, ova Albaharijeva knjiga je još manje jeftin i bezbohan »eksperiment«. U našoj književnosti ona se uvršćuje u onu vrstu rezultata u koju spadaju, recimo, »Tutori« Bore Čosića, i približava se slavnom Džojsovom uzoru onoliko koliko mu se uopšte može približiti.

## MARIJAN CIPRA: »METAMORFOZE METAFIŽIKE«, Zagreb, 1978.

Piše: Aleksandar Petrović

Predložak knjige o kojoj je riječ pita za uvijeta opstanka filozofije same, njeno izvorno počelo, te sadržaj i metodu, rukovodene samosvrhom upitnosti opstanka nje same. Nije samo novi vijek htio putem svojih istaknutih misilaca izgraditi filozofiju kao znanost, već se i po prvi, puta precizno ona odredila kod Aristotela kao znanost istine – (Metaf. 993 20). Istraživačka filozofija ili (sagledajuća, promatračka) ima za svoju svrhu istinu – 993 a 30), 993=30), a kao svrha filozofije, istina je općenito žudnja ljudske naravi (Metaf. 980b). Ona je pretpostavljena, unaprijed-sebe-imajuća cijelina, iz koje niče svaki mogući odnos našeg duha prema toj svjetlosnosti, jer slabim i uvrnutim uvidima otudenoj svjetlosti, smakloj se duševnoj punini. »Istina kao cijelina pojama je TRANSCENDENTALAN, jer ne hvata ovu ili onu pojedinačnu istinu, već prihvata svaku određenu istinu i ujedno ih sve omogućujući obuhvaća; to je pojam TRANSCENDENTALAN, jer svaka transcendentalno omogućena istina temelji se naposlijetku na uvijek većoj prethodnoj cijelini istine samoj, koja sve konačne istine ne samo obuhvaća, već ih kao istinu, cijela i po sebi, beskončano nadmašuje« (Metamorfoze metafizike str. 13). Tako filozofirajuće biće, tragajući za podrijetlom sebe i svega što jest, povratno kroz sebe samog propušta oslabljeni modus cijeline istine same. Na drugi način, filozofija tako biva samoistraživanje istine, koja se odvija kroz jedan poseban (vrsan, specificus) duševni sloj ljudske naravi; niti po svome podrijetlu, a niti po svojoj svrsi, ne pripadajući čovjeku. Utoliko je taj vrsni dio duše – može se slobodno reći – trans-ljudski ili iskonski; jedan poseban modus, trak svjetlosti koji čezne za cijelinom svoje postojbine. Zbivajući se »za nas«, ljudskim posredovanjem, filozofija nedostatak i lišenost mudrosti i znanja kroz erotsko potraživanje nadomješta i popunjene; odvojeno prisajedinjujući, zacijaljevajući; e da bi se život žudnje za mudrošću, koja je cijelina istine, bijelodano otvorio i začuđujući ispunio. To ispunjenje ili sadržaj žive filozofije jest bivstvo ( ), a istina takvog samostojnog sadržaja jest bistvena istina, kojoj, živo se promjeravajući, odgovara bistvena znanost. Cijelina bistvenosti ( ) stvar je najstrože znanosti ( ) kao prvotna filozofija ( ) ili kasnijim dotjerivanjima poznata kao METAPHYSICA. Međutim, oteo bi se jedan sasvim neprimjer zaključak suvremenome stanju istraživanja, da se taj sadržaj filozofije dade poravnati s razinom logičko-objelodanjujućeg pitanja: što jest nešto ( ) QUIDDITAS arhitektoniske slike-sheme, koja bi prema određenom nacrtu sredivala i sistematizirala bića pod artikularnom mrežom garantiranog položaja stvari, stvar je (ide) iz koje proizilazi »sistem čistogauma«, ali potpuno bezbivstvene, donekle tek apstraktne zaslikane, kao sopstveni uzročnik – causa sui.

Mišljenju istine bivstva u cijelini počeo je u suvremenom hodu povjesti doprinositi M. Heidegger svojim »krčaćim traganjem«, čijim je nabačajem (ne projektom) postalo moguće misliti bistvenu cijelinu bez formaliziranog primata logičkog iskaza kao legitimnost polaganja prava na usvojenu prpicost tematiziranog misaonog sklopa. Istina suda kao su-računa ( ), sračunatost po nekoj već unaprijed datoj shemi – koja posredstvom slikovnosti uobrazljuje imu tu moć da čuvstveni primat duševnih gradiva (podloge mišljenja) zakrije za svoje »objektivno« prikazivanje – vrši samouspostavu volje individuuma; te oružjem ukrućene i etablirane logičke forme vrši prešiju nad oblašću u kojoj bi se morale odvijati gigantomahija na život i smrt istine nas samih. FANTAZIA, Einbildungskraft kao istinsko u-obraženje, prvobitno je poseo pjesničke inspiracije ili, u svojoj BIVSTVENOJ ČISTOTI, estetiziranog pojma koji prozire i prozirnošću samoprepoznanje one regije opstanka koje su putem krize (odvajanja) za stranu usvojenosti etabrirane racionalizacije (pro-računavanja, ob-računavanja, smijeranja na »lakši život« i »časovite užitke«) dospjele u perenirajući sektor kulture. Štitovi tih moćnih zasada, koji se imenuju kao stilovi, škole i smjerovi u mišljenju, mogu se probiti samo novim pjesničkim inspiracijama (pojetičkim, proizvodilačkim nabojima iz duhovne religije) koje su »tu i sada«, »za nas«, vidno suprotstavljaju umrvljujućem tehnologiziranju epohe. (Za ovu tematiku inspirativna je

lektrika Heideggerove pomne analize Kanta, za koju nije odlučno to što je se docnije odriče – (Kant i problem metafizike).

»Metamorfoze metafizike« upravo pokušavaju razgornutu mogućnost prodora do jedne iskonske cijeline istine, pitejući kako je ovo povjesno kretanje filozofije našlo svoje počelo i začetak, svoju mjeru bivanja ili VRIJEME; kako se u svojoj nutritivni odnose bitak, istina i vrijeme, te pravilnost i zakonomjernost takova odnosa. Polaganje računa o tim pitanjima, za Cipru je uvjetovano fakticitetom odvijanja povjesne mjere, koja metodologija prozire PRETPOMIŠLJAJE (ili nabačaje) ISTINE, koji, pojedinom filozofu, omogućuju njegovo filozofiranje, a da se on sam (pretpomišljaj-nabačaj) otkriva te u razradi filozofiskog »nacrta« ili osnovnih crta koje, omogućujući graficu, predstavljaju temeljni stavak.

Fundamentalna ontologija, baštineći zasade historizma i fenomenoloških postupaka u mišljenju, dolazi, putem bitnog mišljenja ili ontologiskog promišljanja bitka, do diagnoze povjesnog zastiranja i izgubljenosti njega samoga. Bitak kao temelj mišljenja, stavljen na promišljaj Hegelovoj logici, bez ostakta se rastvori i ukinuo u samopredovanju ideje, tako da je postignuta istovjetnost čistog bitka s čistim ništavljom. Zgoljnost tog bitka, koji tek da opstoji bez ideje apsolutne znanosti, potpuno je oprečan Heideggerovu postulatu »sjećanja na bitak«, gdje će obilno proljetiđivanje traga »egzistencije« nadomeštati svako spominjanje na postojanje uma i duha u strogo filozofiski tematiziranom smislu. Trag UMA ( ) i IDEJE ( ) kod Heideggera je uveliko izjednačen s kritum razdobljima racionalne metafizike, gdje se predrazumjevao »smisao ideje«, tako da su bitnosti opće metafizike, raspadajući se kroz razdoblja visoke skolastike i renesanse, uvijek prispjevale u drugi plan. Premda u spisima koji nastaju nakon perioda Sein und Zeit, kao njegovu daljnju razradbu, Heidegger tematizira problem mašte ( , imaginatio) kao središnji za konstrukciju ideja, ali s ograničenjima na smještanje, voljnost i mišljenje bitka novovjekovne »slike svijeta«, shvaćenog prostora i vremena, konačnog i beskonačnog, dolazeći tako u veliku blizinu omogućavanja granice, geneze promišljaja pojedinih vidova istine, za sobom povlači čvrstu Ciprinu zamjedu: »Ono što niti Heidegger, niti drugi koji su pokušavali »preokrenuti« tradicionalno metafizičko mišljenje, nije do kraja shvatio, jest ne »ontologiska diferencija bitka«, nego prije svega drugog, ONTIČKA DIVERZIJA – da se tako izrazimo – na osnovu koje unutar bivstvene cijeline istine same može postojati, ili bolje reći PRIČNJATI se nešto tako kao PRIČNI su svim onto-theo-logijskim posljedicama što iz njega slijede« (Met. metaf. str. 321).

Paralelno s tim, Cipra ponovo pokreće prijepor oko »prevladavanja – Überwindung« i »pregorjevanja-Verwindung« metafizike, jer pita za definiran oblik koji bi bio ta neka odredena METAFIZIKA: »Za Aristotela je ona ne samo „prva filozofija“, „teologija“ ili „mudrost“, nego prije svega jedna istom TRAŽENA ZNANOST-EPISTEMLA ZETOUMENE – koje se prava narav i pravi oblik tek oprezno i nimalo lako traži kroz mnoštvo aporija i nejasnoća. U skolastici je pak metafizika dobila vid generalne, najopćenitije znanosti zasnovane u prvom redu na logici razuma (v. str. 206 i d.). U novovjekovnom razdoblju filozofije metafizika je najprije, po Kantu, uopće „razorenja“, da bi se ponovo uspostavila kao metafizika uma i samosvesti. Gdje je onda ta METAFIZIKA koja bi se imala prevladi i preboljeti, i nije li METAFIZIKA, bez obzira na sve, u svojim dosadašnjim oblicima, zajedničke oznake, ipak još i danas – kao i u Aristotelovo vrijeme – tek ONA TRAŽENA ZNANOST?« (Met. metaf. str. 309/310).

Ovom širokom i opsežnom pokušaju revalorizacije tema same metafizike odgovara Ciprino ponomo promatravanje, kao mogući predložak osvještanja podloge, »zemeljnog tla«, iz kojeg uopćeничu sve pojedine metafizike. To su one duševne moći, ili gradiva, tvoriva životonosne energije koja sopstvenim provočiranjem predodređuje svaki vid filozofiranja. »Psihologiziranje« filozofije, kao i svodenje njenog na puk rang »spoznajne teorije«, izbjegnuto je zahvaljujući davanju primata onom idealnom, koje se, ontologiski gledano, hoće shvatiti kao živi, duhovni sadržaj duševnog života; te je ovduše zajednica migova koja upućuje na svoje izvorište u duhu što zaprema uzajamni odnosuma i istine. Kao na ovim izvrnuti i oprisutnjem život duhovnih uzora, duša pokazuje – prema Yorcku von Wartenburgu – zrenje, čuvenstvo i volju za svoje snage koje, oprečnošću i dinamikom, proizvode duhovno-povjesne tvorbe. Tu će misao razraditi W. Dilthey kroz »strukturu i tipove« duševnog života, tražeći »sklop historijskog bivanja kojim bi se mogla razumjeti duhovna tvorba određenog historijskog razdoblja«, a čiji će prijestup mišljenja »imanencije svijesti« ili pokušaj da se produkti svijesti shvate iz svijesti same, Cipra korigirati kao fenomen koji i sam zahteva da bude razumjevajući izveden iz nad-svjiesnih i preko-svjiesnih duhovno-duševnih principa: »Treba, naime, uvidjeti kako celokupno svijesno čovjekovo PREDOČIVANJE (zamjećivanje i mišljenje) uistinu nije druga doli projekcija na površinu čovjekovog materijalnog, one iste, normalnoj ljudskoj svijesti, u pravilu, nesvjesne duševno-kozmičke moći, koju je Aristotel nazvao hranidbenom, formativnom i životvornom, a koju smo mi, sljedeći određenu ezoteričku tradiciju, nazvali ETERIČKOM DUŠOM. Isto tako, OSJEĆANJE (čuvenstvo) nije drugo doli u fizičkoj čovjekovoj materiji ogledana animalna, senzitivna, motivna (ezoterički-astralna) duša, a mi smo je upoznali kao – za razliku od eteričko-imaginativnog sloja – inspirativno PNEUMATIČKU DUŠU. HTJENJE (volja), pak, nije drugo nego u fizičkom tijelu ogledana moć INTUICIJE pomoći koja duh biva istovjetan sa samim bivstvom svakog bića« (Met. metaf. 333).

Ovaj pokušaj rastvaranja i bitnog nadilaženja, dokidanja stajališta čisto racionalne filozofije, traži i potcrta važnost meditiranja (usredištenja, sabiranja) i kontempliranja (voljno-intuitivnog opisuštenja i poistovjećivanja s onim životvornim bićem) pred aktivizmom reflektiranja i NJEMU UVJETOVANIM spekuliranjem (zrcaljenjem) – koja su osnovna djelovanja samospoštavajući se zgodjenosti transcendentalnog egoiteta u jednostrano i rascijepkano pogledište na stvari. Tim istim METODAMA ISTRAŽIVANJA daju se ustanovljavati dubinske MJERE bivanja duše pod vidom duhovnosti, gdje se zajedno sabiti bitak, vrijeme i cijelina istine svemu unaprijed; kroz svoje sopstveno vrijeme ili povijest duše. Ispitivanje živog sadržaja filozofiranja stoga se odnosilo poglavito na njen grčki period, jer je u njemu suvereno vladalo mišljenje, kao dosljedno ispoljavanje sadržaja duha, a čija je kruna bilo posvećeno zrenje iskona samog, bez uskraćivanja. Transparirano preko epoha patrističke metafizike, preko skolastike do novovjekovnih njenih za-